

Turgut Özal Tıp Merkezinde Çalışan Evli Kadınların Doğurganlık Özellikleri ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımları⁺

Leyla Karaoğlu*, Feray Çetin**, Mehtap Ilgar*, Selda Tekiner***, Gülşen Güneş*, Metin F. Genç*,
Mücahit Eğri*, Erkan Pehlivan*

*İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD. Malatya

** İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Turgut Özal Tıp Merkezi Aile Planlaması Ünitesi, Malatya

*** Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, İbni Sina Hastanesi, Aile Hekimliği AD. Ankara

Amaç: Turgut Özal Tıp Merkezinde çalışan evli kadın personelin doğurganlık özelliklerini ve gebeliği önleyici yöntem kullanım düzeyini saptamak.

Gereç ve Yöntem: Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırmaya, Mart 2004 tarihinde Turgut Özal Tıp Merkezinde çalışmakta olan 195 evli kadından 144'ü katılmıştır. Araştırmanın kapsama oranı %73.8'dir. Konuyla ilgili hazırlanan anket formunu katılımcılar kendi kendilerine doldurarak kapalı zarflar içinde iade etmişlerdir.

Bulgular: Araştırma kapsamına giren kadınların yaş ortalaması 30.8±0.4 yıldır. Katılımcıların %30.6'sı doktor, %32.6'sı hemşire, %9.7'si diğer sağlık personeli, %27.1'i idari personeldir. Ortalama canlı doğum sayısı 1.1±0.1 ve ortalama yaşayan çocuk sayısı 1.1±0.1'dir. Kadınların, %71'i modern, %10'u geleneksel olmak üzere toplam %81'i gebeliği önleyici bir yöntem kullanmaktaydı. En çok kullanılan yöntemler sırayla kondom (%29.9), RİA (%20.1), hap (%13.9), geri çekme (%8.3), tüp ligasyonu (%5.6). Modern yöntem kullanımı üniversite mezunlarında ve 2 veya daha fazla çocuğa sahip kadınlarda belirgin olarak daha yüksekti (P<0.05).

Sonuç: Turgut Özal Tıp Merkezinde çalışan evli kadınlar arasında hem gebeliği önleyici yöntem kullanımı hem modern yöntem kullanımı toplumun genelinden daha yaygındır.

Anahtar Kelimeler: Gebeliği önleyici yöntem, Aile planlaması, Evli kadın, Doğurganlık

Fertility Characteristics and Contraceptive Use of the Married Women Working at Turgut Özal Medical Center

Objective: The aim of the study is to determine the fertility characteristics and contraceptive use of the married women working at Turgut Özal Medical Center.

Materials and Methods: In this descriptive study, the study population was 195 women working at Turgut Özal Medical Center. All women were aimed to be reached without any sampling. The women were distributed a self-responder questionnaire in envelopes during March 2004, and 144 envelopes were returned with a coverage rate of 73.8%.

Results: The mean age of the women was 30.8±0.4 years. Of the respondents, 30.6% were physicians, 32.6% were nurses, 9.7% were other medical staff and 27.1% were administrative personnel. The averages of live births and living children were 1.1±0.1. Of the women, 81% were using a contraceptive method consisting of 71% modern and 10% traditional. The most frequently used methods were condom (29.9%), intrauterine device (20.1%), pills (13.9%), withdrawal (8.3%) and female sterilization (5.6%) in order. Modern methods were significantly higher in women with university level education and women with two or more children (P<0.05).

Conclusion: Any or modern contraceptive method usage were both higher among women working at Turgut Özal Medical Center than the general population.

Key Words: Contraceptive methods, Family planning, Married women, Fertility

**Bu çalışma 3-6 Kasım 2003 tarihinde Ankara'da düzenlenen IX. Halk Sağlığı Kongresinde aynı başlıkla poster olarak sunulmuştur.*

Aile planlaması gebeliklerin zamanını ve sayısını belirlemek amacıyla bazı yöntemlerin gönüllü olarak kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntemler hap, rahim içi araç (RİA), kondom ve sterilizasyon olabildiği gibi, evlenme yaşını geciktirme, cinsel perhiz, postpartum laktasyon gibi doğurganlığı etkileyen seçenekleri de içermektedir.¹

İlk kez 1966 yılında Birleşmiş Milletler Genel Toplantısında "ailelerin kendi büyüklüklerini belirleme özgürlüğü" bir hak olarak kabul edilmiş ve bu tarihten sonra bir çok ülke toplumsal kalkınma ve refahın bir unsuru olan aile planlamasını benimseyerek konuyla ilgili yasal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Bu süreçte, aile planlaması yöntemi olarak kabul edilmeyen isteyerek düşüğün, aileler tarafından yaygın olarak kullanılması ve annede çeşitli hastalıklara hatta ölümlere yol açması da etkili olmuştur. Nitekim çeşitli ülkelerde yürütülen çalışmalar aile planlaması yöntemlerinin kullanılmasıyla birlikte anne ve çocuk sağlığı ölçütlerinin iyileştiğini göstermektedir.^{1,2}

Bugün dünyada üreme çağındaki evli kadınların % 61'i gebeliği önleyici bir yöntem kullanmaktadır. Bu oran Afrika'da %27, Asya'da %64 ve Latin Amerika'da % 71'dir. Gelişmiş ülkelerde %69, gelişmekte olan ülkelerde %59 civarındadır.³ 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması' na (TNSA) göre Türkiye'de doğurgan çağdaki evli kadınların %71'i herhangi bir gebeliği önleyici herhangi bir yöntem, bunların % 42.5' i ise modern yöntem kullanmaktadır. Araştırmada, modern yöntem kullanımının yaşanan bölgeye, kadının statüsüne (eğitim düzeyi ve mesleği) ve sahip olduğu çocuk sayısına göre farklılık gösterdiği saptanmıştır.⁴

Türkiye'de aile planlaması hizmetleri 1965 yılından sonra başlamış ve süreç içinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Özellikle 1983 yılında çıkarılan Nüfus Planlaması Hakkında Kanun' la hizmetin hangi sağlık kurumlarında, kimler tarafından, kime ve ne şekilde verileceğinin belirlenmesiyle hizmetler yaygınlaşmıştır. Bu kanun kapsamında, 509 sayılı Nüfus Planlaması Hizmetlerini Yürütme Yönetmeliği'nde Sağlık Bakanlığı dışındaki sağlık kurumlarında da aile planlaması kliniklerinin açılması ve bu kliniklere Bakanlıkça araç, gereç, ilaç ve eğitim desteği sağlanması yasallaştırılmıştır.⁵ Bu yönetmelik uyarınca İnönü

Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi'nde, 1999 yılında Aile Planlaması ve Gebe Eğitim Merkezi kurulmuştur.

Bu çalışmanın amacı İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi'nde çalışan evli kadın personelin doğurganlık özelliklerini, gebeliği önleyici yöntem kullanım düzeylerini ve aile planlaması ünitesinin personel tarafından kullanım düzeyini saptamaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma tanımlayıcı niteliktedir. Araştırmanın evreni Mart 2004 tarihinde Turgut Özal Tıp Merkezinde kadrolu olarak çalışmakta olan doktor, hemşire, diğer sağlık personeli ve idari personelden oluşan 195 evli kadındır. Örneklem seçilmeden bu kadınların tümüne ulaşılması hedeflenmiştir. Sosyodemografik özellikler, doğurganlık özellikleri ve gebeliği önleyici yöntem kullanımına ilişkin sorular içeren anket formları zarflar içinde katılımcılara dağıtılmıştır. Katılımcılar anketleri kendi kendilerine doldurarak kapalı zarflar içinde iade etmişlerdir. Bu şekilde 144 kadından veri toplanmıştır. Dolayısıyla araştırmanın kapsama oranı %73.8' dir. Verilerin analizi SPSS 9.0 programında yapılmıştır. Analizlerde ki-kare testi kullanılmıştır.

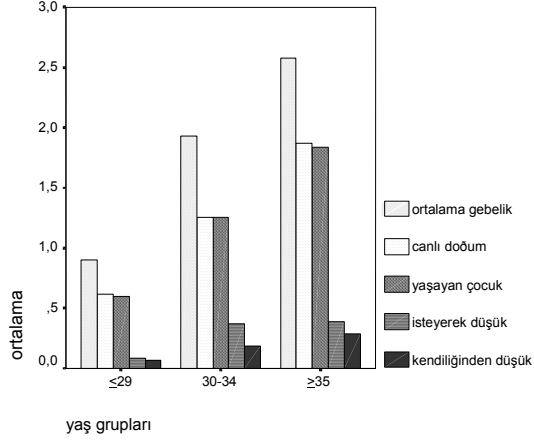
BULGULAR

Araştırma kapsamına giren kadınların %81.2' si üniversite, %13.2' si lise ve %5.6'sı ilkokul mezunuydu. Kadınların %30.6' sı doktor, %32.6'sı hemşire, %9,7' si diğer sağlık personeli, %27.1' i idari personeldi. Yaş ortalaması 30.8±0.4 yıldır ve ortalama 2.8±0.1 yıldır Turgut Özal Tıp Merkezinde çalışıyorlardı.

Kadınların doğurganlık özellikleri incelendiğinde; ortalama gebelik sayısı 1.6±0.1, ortalama canlı doğum sayısı 1.1±0.01, ortalama ölü doğum sayısı 0.02±0.01, ortalama kendiliğinden düşük sayısı 0.15±0.03, ortalama isteyerek düşük sayısı 0.24±0.01, ortalama ölen çocuk sayısı 0.02±0.01, ortalama yaşayan çocuk sayısı 1.1±0.1 ve ortalama ideal çocuk sayısı 1.9±0.01'di. Kadınların doğurganlık özellikleri eğitim düzeyleri ve ünvanlarına göre benzer dağılım gösteriyordu (P>0.05). Yaş arttıkça ortalama gebelik sayısı, canlı doğum sayısı, düşük sayıları ve yaşayan çocuk sayısı belirgin olarak artmaktaydı (P<0.05). Kadınların doğurganlık özelliklerinin yaş gruplarına göre ortalama dağılımı Şekil 1' de sunulmuştur.

Turgut Özal Tıp Merkezinde Çalışan Evli Kadınların Doğurganlık Özellikleri ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımları

Şekil 1. Araştırma kapsamına giren kadınların yaş gruplarına göre doğurganlık özelliklerinin dağılımı

Tablo 1' de araştırma kapsamına giren kadınların bazı sosyodemografik özelliklerine göre halen gebeliği önleyici yöntem kullanımlarının dağılımı sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren kadınların %80.6' sı gebeliği önleyici herhangi bir yöntem, %70.8' si herhangi bir modern yöntem ve %9.7' si herhangi bir geleneksel yöntem kullanmaktaydı. Kadınların %19.4' ü (28 kadın) hiçbir yöntem kullanmıyordu. Yöntem kullanmayan

kadınların %53.6' sı halen gebeydi, %21.4' ü ise gebe kalmak istiyordu. Yöntem kullanmama yaşayan çocuğu olmayanlarda ya da 1 çocuğu olanlarda belirgin olarak yüksek düzeydeydi ($P<0.05$). Modern yöntem kullanımı 2 ya da daha fazla çocuğu olanlarda ve üniversite eğitimi olanlarda anlamlı olarak daha yüksekti ($P<0.05$).

Kullanılan yöntemlerin yüzde dağılımı Şekil 2' de gösterilmiştir. En çok kullanılan modern yöntem kondomdu (%29.9). Kondomu, RİA (%20.1) ve hap (%13.9) izlemekteydi. Kadınların % 5.6' sı tüp ligasyonu yaptırmıştı, %1.4' ü enjeksiyon yöntemiyle korunuyordu. Geleneksel yöntemlerden geri çekme kadınların % 8.3' ü, takvim yöntemi %1.4' ü tarafından bildirildi.

Kadınların %33.3' ü (48 kadın) başka çocuk sahibi olmak istemediklerini belirtti. Bu sayıya tüp ligasyonu yaptırmış olanlar ve halen gebe olup daha başka çocuk sahibi olmak istemediklerini belirtenler de dahildir.

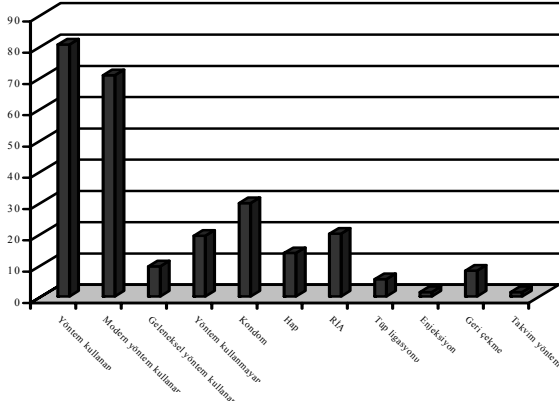
Araştırma kapsamına giren kadınların % 91' i, Turgut Özal Tıp Merkezi'nde "Aile Planlaması ve Gebe Eğitim Merkezi" olduğunu biliyordu ve %36.8' i bu merkeze danışmanlık hizmeti almak amacıyla başvurmuştu. Merkezi kullananların çoğunluğunu hemşireler (%37.7) ve idari personel (%37.7) oluşturuyordu.

Tablo1. Araştırma kapsamına giren kadınların bazı sosyodemografik özelliklere göre gebeliği önleyici yöntem kullanımının yüzde dağılımı

Sosyodemografik özellikler	N	Yöntem kullanmayan	Herhangi bir yöntem	Herhangi bir modern yöntem	Herhangi bir geleneksel yöntem
Yaş					
≤29	70	24.3	75.7	67.1	8.6
30-34	43	20.9	79.1	67.4	11.6
≥35	31	6.5	93.5	83.9	9.6
Eğitim düzeyi					
≤İlköğretim	8	12.5	87.5	50.0	37.5
Lise veya dengi	19	31.6	68.4	52.6	15.8
Yüksekokul	64	18.8	81.2	75.0	6.3
Fakülte	53	17.0	83.0	75.5	7.5
Unvan					
Doktor	44	15.9	84.1	77.3	6.8
Hemşire	47	21.3	78.7	72.3	6.4
İdari personel	39	23.1	76.9	61.5	15.4
Diğer sağlık personeli	14	7.1	92.9	64.3	28.6
Yaşayan Çocuk sayısı					
0	41	34.1	65.9	61.0	4.9
1	57	22.8	77.2	59.6	17.5
≥2	46	2.2	97.8	93.5	4.3
Toplam	144	19.4	80.6	70.8	9.7

* $P<0.05$, X^2 testi

Şekil 2. Araştırma kapsamına giren kadınlarda gebeliği önleyici yöntem kullanımı ve kullanılan yöntemlerin dağılımı

TARTIŞMA

Turgut Özal Tıp Merkezi'nde çalışan evli kadınların doğurganlık özellikleri ve gebeliği önleyici yöntem kullanım düzeyleri 2003 TNSA bulgularıyla karşılaştırılmıştır. 2003 TNSA bulgularına göre evli kadınların ortalama canlı doğum sayısı 2.6, ortalama yaşayan çocuk sayısı 2.4, ortalama ölü doğum sayısı 0.1'den az, ortalama kendiliğinden düşük sayısı 0.3 ve ortalama isteyerek düşük sayısı 0.4'dür. Türkiye'de, kadınların, evlendiklerinden beri %4'ü ölü doğum, beşte birinin kendiliğinden düşük ve %24'ü isteyerek düşük yapmıştır (4). Bu çalışmada, ortalama isteyerek ve kendiliğinden düşük ortalamalarının Türkiye genelinden yarı yarıya daha az olduğu görülmüştür. Çalışmada, kadınların evlendiklerinden bu yana yalnız %1.4'ü ölü doğum, %17.4'ü isteyerek düşük ve %13.9'u kendiliğinden düşük yaptığını belirtmiştir. Olumsuz gebelik sonuçlarının genel toplumdan daha az olması eğitim düzeyi yüksek, çoğunluğu sağlık personeli olan bir popülasyondan beklenen bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

2003 TNSA verilerine göre Türkiye'de evli kadınların %71'i gebeliği önleyici yöntem kullanmaktadır. Bu yöntemlerin %43'ü modern, %29'u geleneksel yöntemdir. Aynı araştırmada lise ve üzerinde eğitimi olan grupta herhangi bir yöntem kullanımı %74.5, modern yöntem kullanımı %52.2, geleneksel yöntem

kullanımı %22.4 olarak bulunmuştur.4 Bu çalışmada %70.8'i modern, %9.7'si geleneksel olmak üzere kadınların toplam %80.6'sının gebeliği önleyici bir yöntem kullanmakta olduğu saptanmıştır. Modern yöntem kullanımı (%71) genel toplumdaki oldukça yüksek, geleneksel yöntem kullanımı ise nispeten düşük düzeydedir. Kadınların dörtte üçünün bir üniversite hastanesinde çalışan sağlık personeli ve %81'inin üniversite mezunu olduğu gözönüne alındığında bu, yine beklenen bir bulgudur. Bir kadının doğurganlığını kontrol altına almasının, kadının statüsü, eğitim düzeyi ve sahip olduğu çocuk sayısı ile yakından ilişkili olduğu genel literatür bilgisidir.4,6,7 Literatürle uyumlu olarak çalışmada, modern yöntem kullanımının üniversite mezunlarında ve 2 veya daha fazla çocuğa sahip kadınlarda belirgin olarak daha yüksek olduğu da görülmüştür (P<0.05). Yöntem kullanmayan kadınların ise daha çok hiç çocuğu olmayan veya 1 çocuğu olan kadınlar olduğu saptanmıştır (P<0.05).

Dünyada gebeliği önleyici yöntem kullanımı incelendiğinde, hap ve kondom gibi kısa etki süreli yöntemlerin gelişmiş ülkelerde, tüp ligasyonu ve RİA gibi uzun etki süreli yöntemlerin gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın kullanıldığı görülmektedir.3 Çalışmada, kadınlar arasında en çok kullanılan yöntemler sırayla kondom (%29.9), RİA (%20.1), hap (%13.9), geri çekme (%8.3), tüp ligasyonu (%5.6) olarak saptanmıştır. TNSA 2003'de en çok kullanılan yöntemler, tüm evli kadınlarda geri çekme, RİA, kondom, tüp ligasyonu, hap ve diğer yöntemler şeklinde, lise ve üzerinde eğitimi olan kadınlarda kondom (%21.3), RİA (%19.4), geri çekme (%19.3), hap (%6.5) ve tüp ligasyonu şeklinde sıralanmaktadır.4 Turgut Özal Tıp Merkezi'nde çalışan kadınlarda da gelişmiş ülkelere benzer şekilde kondom ve doğum kontrol hapları daha yaygın kullanılmaktaydı. Benzer olarak, 1998 yılında Ankara Gölbaşı Sağlık Grup Başkanlığı bölgesindeki sağlık personeline yönelik yapılan bir çalışmada kadınların %69.4'ünün modern yöntemlerle korunduğu ve en çok kullanılan modern yöntemin kondom olduğu görülmüştür.8 Bu çalışmada olduğu gibi, 1999 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde bayan hekimleri kapsayan bir çalışmada hekimlerin kontraseptif kullanımının (%72.9), genel toplumdaki (%59.3) ve toplumun yüksek gelir kesiminden daha yüksek olduğu saptanmıştır.9

Turgut Özal Tıp Merkezinde Çalışan Evli Kadınların Doğurganlık Özellikleri ve Gebeliği Önleyici Yöntem Kullanımları

TNSA 2003'e göre kadınların ortalama ideal çocuk sayısı 2.5' tir. Bu çalışmada ortalama ideal çocuk sayısı 1.9, ortalama yaşayan çocuk sayısı ise 1.1 bulunmuştur. Kadınların Türkiye geneline göre daha küçük bir aile istedikleri ve henüz istedikleri aile büyüklüğüne ulaşmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim TNSA bulgularına göre evli kadınların % 69' u başka çocuk sahibi olmak istemediğini belirtmiştir.⁴ Oysa bu çalışmada başka çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar % 33.3 düzeyindedir.

Sonuç olarak, Turgut Özal Tıp merkezinde çalışan evli kadın personelin gerek doğurganlık özellikleri yönünden gerekse gebeliği önleyici yöntem kullanımları yönünden toplumun genelinden oldukça farklı olduğu saptanmıştır. Çalışma, kadınların doğurganlıklarını toplumun genelinden daha iyi kontrol edebildiklerini göstermektedir. Doktor, hemşire ve diğer sağlık personelinin hatta hastanede çalışan idari personelin topluma temasta olup topluma örnek teşkil eden bir grup olduğu düşünüldüğünde bu durumun önemi yadsınamaz. Kadınların % 91' inin hastanede henüz yeni kurulmuş olan "Aile Planlaması ve Gebe Eğitim Merkezi"nden haberdar olması da sevindirici ve topluma tanıtılmasını kolaylaştıracak bir durum olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

1. Tyler WC, Peterson HB. Family planning programs and practices: an epidemiologic viewpoint. In: Wallace RB, Doebbeling BN, editors. *Maxcy-Rosenau-Last Public Health and Preventive Medicine*. 14th ed. Appleton and Lange. USA, 1998:1187-1205.
2. Özvarış ŞB. Doğurganlığın Düzenlenmesi. İçinde: Aile planlamasında temel bilgiler. İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı. İstanbul,1997: 5-15.
3. United Nations Department of Public Information . Press Release Majority of world's couples of reproductive age are using contraception News and Media Services Division. New York.DEV/2469 POP/902 21 April 2004. Available at URL: http://www.un.org/esa/population/publications/contraceptive2003/WallChart_CP2003_pressrelease.htm
4. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara, Türkiye.
5. T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Ulusal Aile Planlaması Hizmet Rehberi Cilt I. Aile Planlaması ve Üreme Sağlığı. Ankara 2000.
6. Prof. Dr. Akın A (ed). (HÜKSAM) Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama merkezi. Toplumsal cinsiyet, sağlık ve kadın. Hacettepe Üniversitesi yayınları. 2003:118.
7. Riyami AA, Afifi M, Mabry RM. Women's autonomy, education and employment in Oman and their influence on contraceptive use. *Reprod Health Matters*. 2004 May;12(23):144-54.
8. Özkan S, Maral I, Bumin MA. Kadın sağlık personelinin kullandığı aile planlaması yöntemleri. *Sağlık ve Toplum Dergisi* 1998 ; 8(1):14-17.
9. Frank E. Contraceptive use by female physicians in the United States. *Obstet Gynecol* 1999;94(5 Pt1):666-671.

Yazışma Adresi

Yard.Doç.Dr.Leyla Karaoğlu
İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi,
Halk Sağlığı Anabilim Dalı,
44069, Malatya, Türkiye
Tel iş : 422 3410 660-1405
Tel ev : 422 3410 660-2752
Fax : 0 422 3410 036
E-Posta : lkaraoglu@inonu.edu.tr